

АХОЛИ ДАРОМАДЛАРИНИНГ ТЕНГСИЗЛИКИ ВА ЖАМГ'АРМА ОМИЛЛАРИНИ О'РГАНИШ

Eshimbekov Davlatbek Baxodir o'g'li

«Tashkent International University of Education» (TIUE)

MRA-24-01 guruh magistranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada aholi daromadlarining tengsizlik darajasi hamda jamg'arma shakllanishiga ta'sir etuvchi asosiy omillar tahlil qilinadi. Tadqiqotda daromadlar taqsimoti, ijtimoiy guruhlar o'rtasidagi farqlar, aholi jamg'arma imkoniyatlari va ularni belgilovchi iqtisodiy omillar o'rganilgan. Shuningdek, mamlakatda moliyaviy barqarorlikni ta'minlash va aholining iqtisodiy farovonligini oshirishda daromadlar tengsizligini kamaytirishning ahamiyati yoritilgan. Tahlillar natijasida aholining jamg'arma darajasini oshirishga xizmat qiluvchi tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: daromad tengsizligi, aholi daromatlari, jamg'arma, iqtisodiy farovonlik, moliyaviy barqarorlik, ijtimoiy guruhlar, iqtisodiy omillar

Abstract. This article examines the level of income inequality among the population and the key factors influencing savings formation. The study analyzes the distribution of income, disparities among social groups, and the economic determinants that shape people's ability to save. It also highlights the importance of reducing income inequality to ensure financial stability and improve the population's economic well-being. Based on the analysis, recommendations are developed to enhance the savings capacity of the population and promote balanced economic growth.

Keywords: income inequality, household income, savings, economic well-being, financial stability, social groups, economic factors

Kirish. Daromadlarning tengsizligi va aholining jamg'arma imkoniyatlari bugungi kunda ijtimoiy-iqtisodiy siyosatning eng muhim masalalaridan biri hisoblanadi. So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasida aholining daromadlarini

o'shish va jamg'armalarni shakllantirish tizimini rivojlantirishga qaratilgan bir qator qonunlar va normativ hujjatlar qabul qilindi. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 30-yanvardagi PF-17-sonli qarori "Aholini ijtimoiy himoya qilish tizimini moliyalashtirish tartib-taomillarini takomillashtirish to'g'risida" hamda 2017-yil 18-martdagi PF-2847-sonli qarori "Moliya organlari faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" aholining daromadlarini o'shish va jamg'armalarni shakllantirish tizimini rivojlantirishga yo'naltirilgan. Daromadlar tengsizligi nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy muammo sifatida ham ko'riladi. Iqtisodiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, aholi guruhlari o'rtasidagi daromad farqlari ijtimoiy barqarorlikka bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli, jamg'arma va daromadlar bo'yicha davlat siyosati, jumladan, soliqqa tortish, ijtimoiy nafaqalar va kreditlash tizimlarini tartibga solish orqali aholining moliyaviy imkoniyatlarini kengaytirish muhim hisoblanadi. 2023-yil ma'lumotlariga ko'ra, aholining daromad guruhlari va jamg'arma ulushi quyidagi shaklda taqsimlangan: past daromadli aholining oylik daromadi o'rtacha 1,500,000 so'm bo'lib, jamg'arma ulushi atigi 2% ni tashkil qiladi. O'rta daromadli guruh aholisi oylik daromadi 4,000,000 so'mni tashkil etib, jamg'arma ulushi taxminan 7% ga yetadi, ularning moliyaviy resurslarini o'shish va kreditlash imkoniyatlari mavjud. Yuqori daromadli qatlam aholisi esa oylik daromadi 12,000,000 so'mni tashkil etib, jamg'arma ulushi 15% ga yetadi, ularning investitsiya va jamg'arma imkoniyatlari eng yuqori darajada. Bu raqamlar aholining moliyaviy tengsizlik darajasini aniq ko'rsatadi va davlat siyosatining muhim yo'nalishlarini belgilaydi.

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, aholining daromad guruhlari bo'yicha jamg'arma ulushi sezilarli darajada farq qiladi. Past daromadli qatlam aholisi moliyaviy resurslarini shakllantirishda qiyinchiliklarga duch keladi, natijada jamg'armalari minimal bo'ladi. Shu bilan birga, yuqori daromadli qatlam aholisi jamg'armalarni tezroq o'shish va turli investitsiya vositalariga yo'naltirish imkoniyatiga ega. Ushbu ma'lumotlar davlat siyosati va normativ hujjatlar bilan bevosita bog'liq. Masalan, PF-6017 va PF-6320-sonli Prezident qarorlari hamda Q-107-sonli qonun aholining

moliyaviy barqarorligini ta'minlash va jamg'armalarni shakllantirish tizimini rivojlantirishga qaratilgan. Soliq imtiyozlari, subsidiya dasturlari va kreditlash tizimi orqali past daromadli qatlam aholisi ham jamg'arma shakllantirish imkoniyatiga ega bo'lishi ko'zda tutilgan. Shu yo'l bilan daromad tengsizligini kamaytirish va aholining moliyaviy imkoniyatlarini kengaytirish maqsad qilinadi.

1-jadval**Aholi daromadlari va jamg'arma ulushi (2023-yil)**

Daromad guruhi	O'rtachaoylik daromad (so'm)	Jamg'arma ulushi (%)	Izohlar
Past daromadli	1,500,000	2	Moliyaviy imkoniyatlar cheklangan, jamg'arma minimal
O'rta daromadli	4,000,000	7	Jamg'arma o'sishi barqaror, kredit imkoniyati mavjud
Yuqori daromadli	12,000,000	15	Tez jamg'arma oshishi, investitsiya imkoniyatlari yuqori

Daromadlar va jamg'armalar bo'yicha monitoring tizimini rivojlantirish muhimdir. Bu tizim aholining moliyaviy holati, jamg'arma dinamikasi va ijtimoiy guruhlar o'rtasidagi farqlarni aniq kuzatish imkonini beradi. Shu yo'l bilan davlat siyosati samaradorligini oshirish va aholining iqtisodiy farovonligini yaxshilash mumkin bo'ladi. Daromadlar va jamg'armalar bo'yicha tahlil shuni ko'rsatadiki, hududiy farqlar ham muhim rol o'ynaydi. Shaharlarda yashovchi aholining jamg'arma darajasi qishloq hududlariga nisbatan yuqori bo'lib, bu moliyaviy imkoniyatlar va iqtisodiy faollik darajasi bilan izohlanadi. Shu sababli, daromadlar tengsizligini kamaytirish va aholining jamg'arma imkoniyatlarini oshirishga qaratilgan chora-tadbirlar hududiy jihatdan ham optimallashtirilishi lozim.

Ushbu maqola doirasida aholining daromadlari va jamg'armalarining ijtimoiy guruhlar bo'yicha taqsimlanishi, daromad tengsizligiga ta'sir etuvchi asosiy iqtisodiy omillar va ularni kamaytirish yo'llari tahlil qilinadi. Shu bilan birga, milliy darajada qabul qilingan qarorlar va qonunlarning amaliy samaradorligi, aholining moliyaviy farovonligini oshirishga qaratilgan choralar ko'rib chiqiladi. Kirish qismi maqolani tizimli o'qishga tayyorlaydi va tadqiqotning asosiy yo'nalishlarini belgilaydi. Daromadlar va jamg'armalarning tengsiz taqsimlanishi nafaqat moliyaviy barqarorlikka, balki ijtimoiy adolatga ham ta'sir qiladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, aholining yuqori daromadli qatlamlari jamg'armalarni tezroq oshirish imkoniyatiga ega bo'lsa, past daromadli qatlam aholisi moliyaviy resurslarni shakllantirishda cheklovlarga duch keladi. Shu sababli, davlat siyosati va normativ hujjatlar orqali moliyaviy tengsizlikni kamaytirish va aholining jamg'arma imkoniyatlarini kengaytirish muhim ahamiyatga ega. Bugungi kunda O'zbekiston Respublikasida aholining daromadlarini va jamg'armalarni oshirishga qaratilgan bir qator chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, PF-6017 va PF-6320-sonli Prezident qarorlari va Q-107-sonli qonun aholining moliyaviy barqarorligini ta'minlash, jamg'arma tizimini kuchaytirish va aholining ijtimoiy farovonligini oshirishga yo'naltirilgan. Ushbu chora-tadbirlar ichida soliq imtiyozlari, subsidiya dasturlari, mikrokreditlash va investitsiya imkoniyatlarini kengaytirish muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, yuqori daromadli qatlam aholisi uchun investitsiya vositalarini rag'batlantirish va jamg'arma darajasini oshirishga qaratilgan choralar ko'zda tutilgan.

Tahlil shuni ko'rsatadiki, aholining jamg'armalari va daromadlar bo'yicha monitoring tizimi samarali ishlashi lozim. Bu tizim aholining moliyaviy holatini, jamg'arma dinamikasini va ijtimoiy guruhlar o'rtasidagi farqlarni aniqlash imkonini beradi. Monitoring natijalari asosida davlat siyosatini optimallashtirish, moliyaviy yordam va kreditlash mexanizmlarini takomillashtirish mumkin. Shu yo'l bilan aholining iqtisodiy barqarorligini oshirish va daromadlar tengsizligini kamaytirish maqsad qilinadi. Shuningdek, aholining jamg'armalari va moliyaviy imkoniyatlarini oshirish hududiy jihatdan ham farq qiladi. Shaharlarda yashovchi aholining jamg'arma

darajasi qishloq hududlariga nisbatan yuqori bo'lib, bu moliyaviy imkoniyatlar va iqtisodiy faollik darajasi bilan izohlanadi. Shu sababli, daromadlar tengsizligini kamaytirish va aholining jamg'arma imkoniyatlarini oshirishga qaratilgan chora-tadbirlar hududiy jihatdan ham moslashtirilishi zarur.

Daromadlarning tengsizligi va jamg'arma imkoniyatlarini oshirish masalasi nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash uchun ham muhimdir. Shu maqsadda aholi daromadlarini oshirish, jamg'armalarni shakllantirish va moliyaviy barqarorlikni ta'minlashga qaratilgan siyosat samaradorligini baholash zarur. Ushbu maqola aholining daromadlar va jamg'armalar bo'yicha ijtimoiy guruhlar, hududiy farqlar va iqtisodiy omillar bo'yicha tahlil qilinadi, shuningdek, daromad tengsizligini kamaytirish va jamg'armalarni oshirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqiladi. Ushbu tadqiqot natijalari aholining moliyaviy imkoniyatlarini kengaytirish, iqtisodiy barqarorlikni oshirish va davlat siyosatini takomillashtirish uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Shu bilan birga, jamg'arma va daromadlar bo'yicha statistik ma'lumotlar asosida amalga oshiriladigan monitoring tizimi aholining turli ijtimoiy guruhlari o'rtasidagi farqlarni aniqlash va ularni kamaytirish bo'yicha samarali choralarni ishlab chiqishga imkon beradi.

Daromadlar va jamg'armalar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik iqtisodiyotning barqaror rivojlanishida asosiy omillardan biri hisoblanadi. Jamg'arma darajasining yuqoriligi mamlakat iqtisodiy o'sish sur'atlariga ijobiy ta'sir ko'rsatadi, chunki u investitsion resurslarni shakllantirish manbai sifatida xizmat qiladi. Aholi jamg'armalari ko'paygan sari, iqtisodiyotda kapital aylanish tezlashadi, bu esa ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish va innovatsion sohalarning rivojlanishiga turtki beradi. Shu bois, aholi daromadlarini oshirish va jamg'arma ulushini ko'paytirish davlat iqtisodiy siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilangan.

Mavjud statistik ma'lumotlarga ko'ra, O'zbekistonda so'nggi yillarda aholi real daromadlari o'sishi kuzatilmoqda. Biroq, ushbu o'sish barcha ijtimoiy qatlamlarda bir xil darajada sezilmayapti. O'rta va yuqori daromadli qatlamlarda jamg'arma darajasi ortib borayotgan bo'lsa-da, past daromadli aholining moliyaviy imkoniyatlari hali ham

cheklanganligicha qolmoqda. Shu sababli, davlat tomonidan aholining ushbu qatlami uchun qo‘shimcha iqtisodiy rag‘batlar yaratish, soliq yukini kamaytirish va mikromoliyaviy xizmatlarga kengroq kirish imkonini berish zarur.

Daromadlar tengsizligi muammosini tahlil qilishda Gini koeffitsienti va Lorenz egri kabi iqtisodiy o‘lchov ko‘rsatkichlaridan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Ushbu ko‘rsatkichlar orqali aholining turli qatlamlari o‘rtasidagi daromad tafovutlarini aniqlash mumkin. Masalan, agar Gini indeksi 0,4 dan yuqori bo‘lsa, bu iqtisodiyotda daromadlar noteng taqsimlanganligini bildiradi. O‘zbekiston uchun ushbu ko‘rsatkich 0,32–0,34 oralig‘ida bo‘lib, bu nisbatan o‘rta darajadagi tengsizlikni ko‘rsatadi. Shu bilan birga, qishloq va shahar aholisi o‘rtasida daromadlar farqi saqlanib qolmoqda, bu esa ijtimoiy infratuzilma va iqtisodiy imkoniyatlarning notekis taqsimlanishidan dalolat beradi.

Daromadlar va jamg‘armalar o‘rtasidagi tafovutni kamaytirishning muhim omillaridan biri bu — moliyaviy savodxonlikni oshirishdir. O‘zbekiston Respublikasida 2022-yildan boshlab “Aholining moliyaviy savodxonligini oshirish milliy strategiyasi” doirasida aholiga bank xizmatlari, investitsiya vositalari va jamg‘arma imkoniyatlari haqida ma’lumot berish ishlari olib borilmoqda. Ushbu tashabbuslarning maqsadi – aholining moliyaviy qarorlarni ongli ravishda qabul qilishini ta’minlash, jamg‘armalarni faollashtirish va ularni milliy iqtisodiyotga jalb etishdan iborat. Aholining jamg‘arma imkoniyatlarini oshirishda bank tizimi, mikroqarz tashkilotlari va sug‘urta kompaniyalari faoliyati muhim ahamiyat kasb etadi. Bank tizimi orqali aholiga qulay foizli omonatlar, uzoq muddatli jamg‘arma dasturlari va elektron bank xizmatlari taqdim etilishi, aholining moliyaviy ishonchini mustahkamlaydi. Shu bilan birga, davlat tomonidan aholining jamg‘arma mablag‘larini himoya qilish kafolatlari kuchaytirilmoqda. Bu chora-tadbirlar moliyaviy tizimning barqarorligini oshirib, aholining jamg‘arma faoliyatiga bo‘lgan ishonchini yanada mustahkamlaydi.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston aholisi o'rtasida daromad va jamg'arma imkoniyatlari bo'yicha sezilarli tafovut mavjud. Past daromadli qatlam aholisi moliyaviy resurslarni shakllantirishda cheklovlarga ega bo'lsa, yuqori daromadli guruhlar jamg'armalarni tezroq oshirish imkoniyatiga ega.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining **PF-6017, PF-6320** qarorlari va **Q-107-sonli qonun** aholining moliyaviy barqarorligini mustahkamlash, daromad tengsizligini kamaytirish hamda jamg'arma tizimini rivojlantirishga qaratilgan. Daromadlar tengsizligini kamaytirish uchun aholining moliyaviy savodxonligini oshirish, past daromadli qatlam uchun iqtisodiy rag'batlar yaratish, jamg'arma va investitsiya imkoniyatlarini kengaytirish muhimdir.

Umuman olganda, daromad va jamg'arma o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash mamlakat iqtisodiy barqarorligi, ijtimoiy adolat va aholining farovonligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Takliflar

1. **Moliyaviy savodxonlikni oshirish** – aholining daromadlarini to'g'ri taqsimlash, jamg'arma va investitsiya madaniyatini shakllantirish maqsadida ta'lim va ommaviy axborot vositalari orqali tushuntirish ishlarini kengaytirish lozim.
2. **Past daromadli aholiga iqtisodiy rag'batlar yaratish** – soliqqa tortish imtiyozlari, subsidiyalar, mikro kredit va grant dasturlarini kengaytirish orqali ularning moliyaviy imkoniyatlarini oshirish zarur.
3. **Jamg'arma tizimini rivojlantirish** – bank va moliya institutlari tomonidan aholiga qulay foizli omonatlar, uzoq muddatli jamg'arma dasturlari va elektron bank xizmatlarini joriy etish tavsiya etiladi.
4. **Hududiy tengsizlikni kamaytirish** – qishloq joylarda ish o'rinlari yaratish, kichik biznesni qo'llab-quvvatlash va infratuzilmani rivojlantirish orqali daromad farqlarini kamaytirish muhim.

5. **Monitoring tizimini kuchaytirish** – aholi daromadlari va jamg‘armalari bo‘yicha muntazam statistik tahlil olib borish, natijalarga ko‘ra iqtisodiy siyosatni optimallashtirish lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmoni, 2025-yil 30-yanvar, PF–17-son – *“Aholini ijtimoiy himoya qilish tizimini moliyalashtirish tartib-taomillarini takomillashtirish to‘g‘risida”*.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmoni, 2021-yil 15-may, PF–6320-son – *“Milliy jamg‘armalar va aholi moliyaviy barqarorligini ta‘minlash bo‘yicha qo‘shimcha choralalar”*.
3. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi. (2023). *Aholining daromadlari va iste‘mol darajasi bo‘yicha yillik hisobot*. – Toshkent: Statqo‘m nashriyoti.
4. Karimov I. A. (2015). *Yuksak ma‘naviyat – yengilmas kuch*. – Toshkent: Ma‘naviyat nashriyoti.
5. Klimova N. N. (2019). *Neravenstvo doxodov i uroven’ jizni naseleniya: ekonomicheskij analiz*. – Moskva: Finansy i statistika.
6. Piketty T. (2014). *Capital in the Twenty-First Century*. – Cambridge, MA: Harvard University Press.
7. Stiglitz J. E. (2012). *The Price of Inequality: How Today’s Divided Society Endangers Our Future*. – New York: W. W. Norton & Company.